

Bocz János György – Pári András – Kollár Dávid

A jövedelmi (materiális) illetve posztmateriális helyzet és a gyermekvállalási tervek kapcsolata

Bevezetés

Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy a gyermekvállalási hajlandóságot milyen mértékben befolyásolják különböző materiális (strukturális) és immateriális tényezők. Ez elsősorban azért fontos, mert a vonatkozó kutatási eredmények azt mutatják, hogy a fejlett (nyugat-európai) országokban a gyermekvállalást meghatározó tényezők egyre nagyobb mértékben kötődnek az önmegvalósítás különféle formáihoz, vagyis az élethelyzet strukturális keretein túl a különböző életmódok, a „világlátás” és az attitűdbéli tényezők is alapvetően befolyásolják a gyermekvállalási hajlandóságot (Frejka et al. 2008: 10; Guedes et al. 2015: 180–181). Ezzel összhangban célunk annak vizsgálata, hogy a válaszadók egzisztenciális helyzete (amely visszatükrözte a háztartások objektív jövedelmi és szubjektív anyagi helyzetét is), illetve a különböző (materiális és posztmateriális) értékekkel, a vallásossággal összefüggő attitűdök összefüggene-e a gyermekvállalással, és ha igen, akkor hogyan.

Hipotézisünk az, hogy a tényleges és szubjektív anyagi státusz, valamint az aktuális élethelyzet, a lakóhely és a vallásossággal kapcsolatos attitűdök szignifikánsan összefüggene a gyermekvállalással, míg az értékorientáció inkonzisztens és kevert jellege miatt kevésbé.

Elméleti háttér

A releváns tanulmányok meghatározó vonulata a materiális (strukturális) tényezőket a gyermekvállalást hátráltató faktorokként értelmezik, az immateriális komponenseket pedig jellemzően különböző motiváló tényezőkkel azonosítják (Miller 1995). Az előbbieket (hátráltató materiális strukturális tényezők) közé sorolható például az anyagi instabilitás (Becker 1960; Bjorklund 2006; Lundberg és Pollak 2007), a munkahelyi bizonytalanság (Oppenheimer 1988; Kreyenfeld 2010), a rossz lakáshelyzet (Mulder és Wagner 1998; Feijten és Mulder 2002) vagy a jogi

környezet. Utóbbiak (motiváló immateriális tényezők) közé pedig például a párkapcsolat stabilitása és minősége (Lillard és Waite 1993; Thomson és Bernhardt 2010), a gyermekvállalás pozitív percepciója, a karrier és a magánélet egyensúlya (Kravdal és Rindfuss 2008; Neels és De Wachter 2010; Andersson et al. 2009), az egyéni életminőség (Vikat et al. 2007) és az individuális életpálya alakításának szabadságfoka tartozik (vö. Dalla Zuanna 2007). A hazai adatok alapvetően hasonló összefüggéseket mutatnak. A kutatások azt mutatják, hogy a gyermekvállalást motiváló (immateriális) tényezők közül az egyik leginkább meghatározó a párkapcsolatok stabilitása és minősége (vö. Székely és Nagy 2015; Engler és Pári 2021), de a gyermekvállaláson keresztül történő önmegvalósítás lehetősége is jelentős szerepet játszik (Kollár 2020). A gyermekvállalást hátráltató (materiális) tényezők közül a hazai kutatások az anyagi helyzet instabilitását (vö. Kapitány 2016) és a saját lakás hiányát (Székely és Nagy 2015) minősítették a legmarkánsabbnak. A termékenység és a gazdasági helyzet közötti összefüggések különböző kulturális hagyományokkal, illetve értékekkel rendelkező környezetben eltérő mintázatokat mutatnak (Vikat et al. 2007; Kreyenfeld 2010; Kapitány 2016; Chatterjee és Vogl 2018), az újabb kutatások pedig a pandémia hatását is vizsgálták (Wang et al. 2022).

A hazai termékenységi mintázatokat számos tényező alakította az utóbbi évtizedben, ezek közül a családtámogatások mutatták a legerősebb összefüggést a születésszám-emelkedéssel (Fűrész és Molnár 2021). E támogatások materiális eszközöket és immateriális tényezőket egyaránt magukban foglaltak. Hatásukra az Eurostat legfrissebb termékenységi adatai¹ szerint Magyarországon 2012 és 2021 között az élve születések száma 90 269-ről 94 003-ra, a KSH adatai alapján pedig ugyanezen időszakban az ezer lakosra jutó mutató 9,1-ről 9,6-re nőtt (KSH, 2022). A nemzetközi gyakorlatban általánosan használt teljes termékenységi arányszám (TTA) hazánkban a 2010-es 1,25-ről 2021-re 1,61-ra nőtt, míg az EU27 tagállamaiban 1,57-ről 1,53-ra csökkent (Eurostat 2023a). Mindez azt is jelenti, hogy Magyarországon a szülőképes korú nők számának csökkenése ellenére markánsan nőtt a gyermekvállalási hajlandóság.

¹ Eurostat táblakód: [tps00204] <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00204/default/table?lang=en> (Letöltés: 2023. június 5.)

A családok jövedelmi helyzete a statisztikai adatok és a hazai adatfelvételek tükrében

A legfrissebb és legátfogóbb nagymintás kutatás az utóbbi időben a Hungarostudy 2021 adatfelvétel volt, amely több szempontból vizsgálta a gyermekvállalási szándékokat. Az anyagi helyzet Engler és munkatársai (2022) szerint összefüggést mutat a gyermekvállalási tervekkel, jellemzően az átlagos vagy átlag alatti jövedelemmel rendelkezők terveznek rövid időn belül gyermeket vállalni. Az anyagi stabilitás, a biztos jövedelem és munkahely, főként a családbarát munkahely voltak azok a szempontok, melyek megléte esetén a Hungarostudy 2021 vizsgálatban a gyermekvállalást nem tervező személyek a gyermekvállalási szándékaik megvalósításán változtatnának (Papházi et al. 2022). A gyermekvállalás elutasításában nagyobb gyakorisággal jelenik meg a magasabb jövedelem, a magasabb végzettség, illetve az is, ha valaki nagyvárosban lakik. Ugyanígy a fiatalabb életkor, a nem vallásos életmód, valamint a családi állapot (jellemzően az egyedülállók) is a gyermekvállalás elutasítását erősíti (Pári és Balog 2022). A nemeket tekintve a férfiak körében gyakoribb a gyermektelenség. Érdekes eredmény viszont, hogy „a magasabb személyes nettó jövedelem (301 ezer forint és fölötté) alacsonyabb partnerszorongással járt együtt” (Balog és Szalai 2022: 37), ami arra enged következtetni – bár további empirikus vizsgálatok szükségesek –, hogy a partnerhez való kötődéssel járó alacsonyabb szorongás a gyermekvállalást is ösztönözheti.

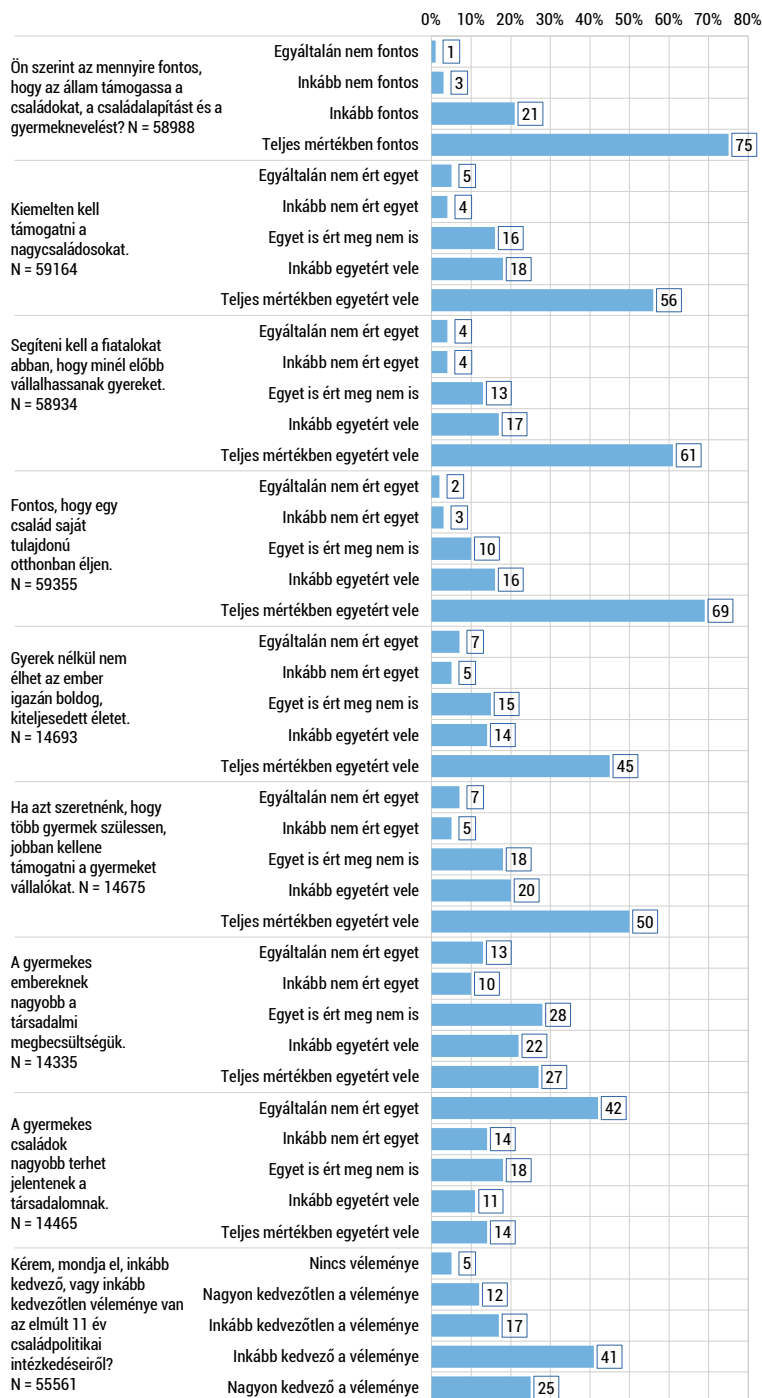
A gyermekvállalási tervek megvalósításában a családpolitikának meghatározó szerepe van (Fűrész és Molnár 2021). A fiatal férfiak szerepe a családok formálódása szempontjából meghatározó, ahogy gazdaságilag is, azonban a gyermekvállalással kapcsolatban a különböző társadalmi csoportokban és területi egységekben eltérően alakul. Általánosságban nem igaz az, hogy „ahol magasabb a foglalkoztatottság, illetve kiszámítható jövedelemre (anyagiakra) tesznek szert a munkavállaló férfiak, ott a házasságkötés és a gyermekvállalás magasabb” (Pári 2014: 360). A gyermekvállalásnak csak egy részét illetően igaz az, hogy az anyagi jellegű tényezők meghatározók, más részben – és ez található térségi szinten – egyéb faktorok döntő jelentőségűek, például a családi és házassági értékekhez kapcsolódó szokások és tényezők, illetve a közösségek hatása.

Németh (2017) életciklusmodell-vizsgálata szerint a családi adókedvezmény rendszere 2011-től jobb anyagi helyzetbe hozta a családokat: „...az alacsony és közepes iskolai végzettségűek esetén a korábbiakhoz képest fiatalabb korban teszi kedvezővé a gyermekvállalást... az alacsonyabb keresetűeknél (közepes és alacsony iskolai végzettségűek) a legnagyobb ösztönzést a gyors ütemű gyermekvállalásra a gyed extra bizonyos elemei jelentették” (Németh 2017: 31).

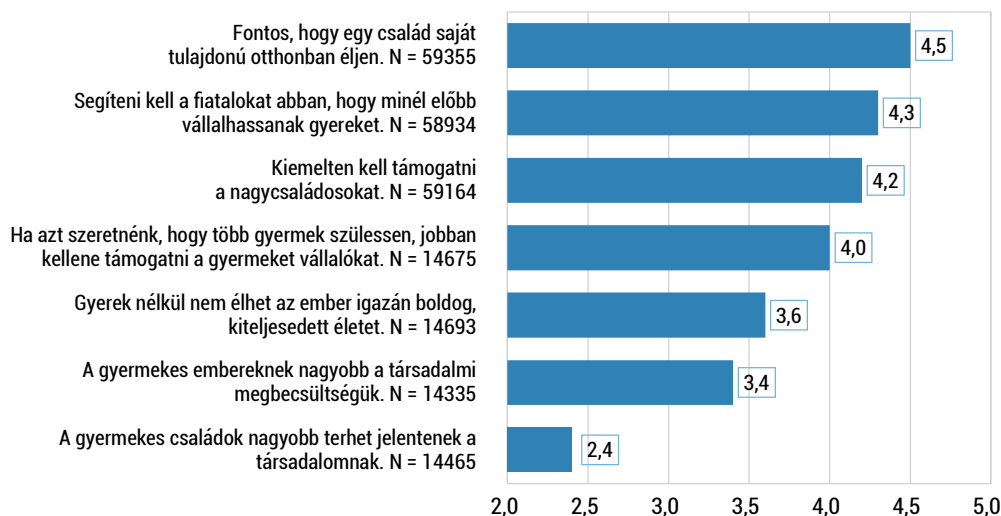
Gyermekvállalási szándékok

Magyarországon számos kutatás bizonyította, hogy a tervezett gyermekek száma nagyobb, mint a ténylegesen megszületett, vállalt gyermekeké (Reizer 2011; Péterfi 2021; Spéder és Murinkó 2022). Ennek hátterében demográfiai és modernizációs tényezők (például a családalapítási életkor és a gyermekvállalás eltolódása), más megközelítésben pedig életkori, egészségügyi és az egyéni/családi élethelyzettel kapcsolatos tényezők állnak. A magyar társadalom ugyanakkor család- és gyermekbarát. A hazai családtámogatási rendszer (például a gyermekes szülők támogatása) európai viszonylatban is kiemelkedő és szerteágazó. A kormányzat 2010 óta kiszámíthatóan támogatja a gyermekvállalást és a családalapítást, úgynevezett pronatalista családpolitikát folytat. A fentieket a statisztikai adatok és a Hungarostudy 2021-es kutatás eredményei is alátámasztják.

2021-es felmérésünk eredményei alapján a válaszadók átlagosan 2,3 gyermeket tartottak ideális számnak egy családban, ezen belül a megkérdezettek 60 százaléka két, 31 százaléka szerint három vagy több gyermek optimális a hazai családokban. A saját tervezett gyermekek száma ugyanakkor 2,1 volt, és ezen belül a válaszadók 47 százaléka két, 25 százaléka pedig három vagy több gyermeket tervezett a saját családjában. Átlagosan huszonöt éves korukban született a gyermekkel már rendelkezők első gyermeke, s ezen belül a megkérdezettek 47 százaléknál ez 20–25, 18 százaléknál 26–29, 15 százaléknál pedig 30–35 éves korában történt meg.

1. ábra: A családok támogatásával kapcsolatos attitűdök százalékos arányai (%)

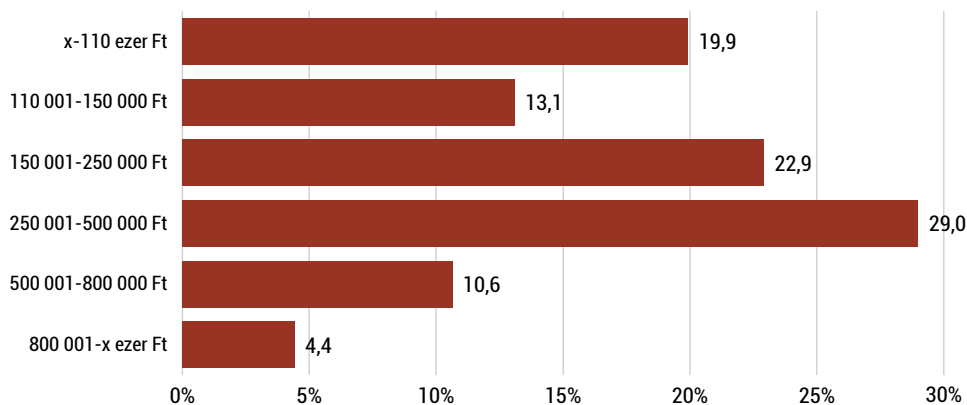

2. ábra: A családok támogatásával kapcsolatos attitűdök átlagértékei

A jövedelmi helyzet és a gyermekvállalás kapcsolata

A termékenységi ráta 2010-es években tapasztalt csökkenése számos nyugati országban új jelenség, különösen a skandináv országokban, ahol korábban viszonylag magas volt a termékenység és kedvező a szociálpolitikai környezet (Ohlsson-Wijk et al. 2022). Svédország empirikus példáján vizsgálták, hogy a csökkenés hátterében különböző társadalmi csoportok eltérő magatartása vagy a szülőképes korú nők és az ebbe a korcsoportba tartozó férfiak arányának változása áll-e, és megállapították, hogy kizárólag az áll a termékenység csökkenésének hátterében, hogy a férfiak és a nők egyre későbbre halasztják a gyermekvállalást, vagy teljesen lemondanak róla. A gyengébb munkaerőpiaci pozícióval, alacsony keresettel rendelkező férfiak és nők körében meredekebb visszaesést mutatott a gyermekvállalási hajlandóság. Ugyanakkor a szinte általánosan csökkenő tendencia ellenére relatíve nőtt a gyermekvállalási hajlandóság a munkaerőpiacon aktív, magas jövedelemmel rendelkező férfiak és nők körében. A KSH NKI által készített, Életünk fordulópontjai elnevezésű felmérés 2001-es és 2004-es hulláma alapján „a gyermeket vállaló háztartások mintegy 18-19 százaléknyi ekvivalens jövedelem-visszaesést szenvednek el a gyermekvállalás hatására” (Reizer 2011: 173).

Jövedelmi helyzet

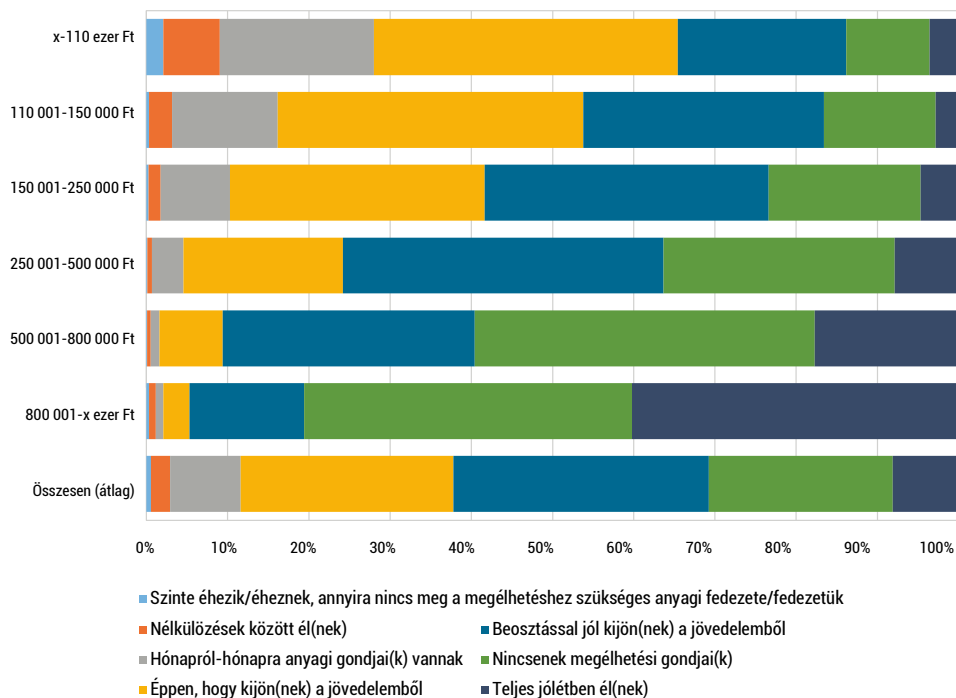

3. ábra: A háztartás havi nettó jövedelme szerinti kategóriák (%; n = 53 508; p = 0,000)

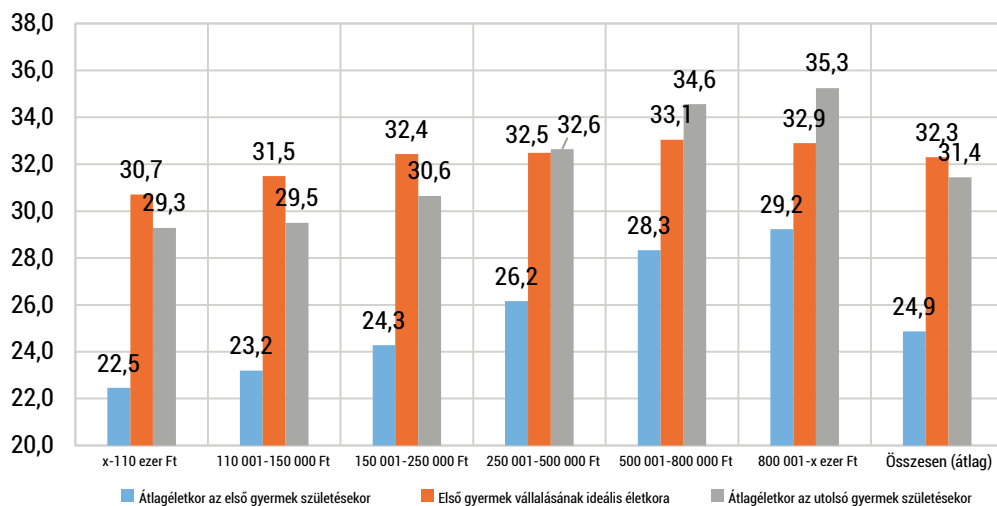
A kutatásban összevont jövedelmi kategóriákat alakítottunk ki (n = 53 508; p = 0,000): 110 ezer forintnál alacsonyabb, 110–150 ezer forint, 150–250 ezer forint, 250–500 ezer forint, 500–800 ezer forint és 800 ezer forintnál magasabb jövedelemmel rendelkezők. A jövedelmi helyzet tehát objektív jövedelmi helyzetet jelent. A szubjektív jövedelmi helyzetet külön is megvizsgáltuk.

2021-ben a kutatásban részt vevők két véglete a következőkről nyilatkoztak: 30,8 százalék nem szembesül anyagi nehézségekkel, ezzel szemben 11,6 százalékuk kifejezetten nehéz körülmények között él, anyagi gondokkal küszködik. Fontos kiemelni, hogy 26,2 százalék éppen hogy kijön a jövedelméből, míg 31,4 százalék jó beosztással jön ki a jövedelméből.

Nem meglepően minél magasabb jövedelemmel rendelkezik valaki, annál kisebb mértékben választotta, hogy anyagi nehézségek miatt nem jön ki a jövedelméből. Az átlagnál nagyobb arányban élnek a 150 ezer forintnál alacsonyabb havi jövedelemmel rendelkezők nélkülözések között (110 ezer forintnál alacsonyabb: 28 százalék; 110–150 ezer forint: 16,1 százalék), míg a 250 ezer forintnál magasabb jövedelműek körében 1,6 százalék és 4,6 százalék között szóródtak ezek a válaszok. Az átlagnál jobb jövedelmi körülmények között élők a 250 ezer forintnál magasabb jövedelmi kategóriákban találhatók nagyobb arányban. Az 500 ezer forintnál magasabb

4. ábra: A háztartás havi nettó jövedelme anyagi helyzet szerint (%)

5. ábra: Az első gyermek vállalásának ideális életkora, valamint az átlagos életkor az első és az utolsó gyermek születésekor (év)

jövedelemmel rendelkezők között látható a szubjektív jövedelmi helyzet jelentősen pozitívabb megítélése.

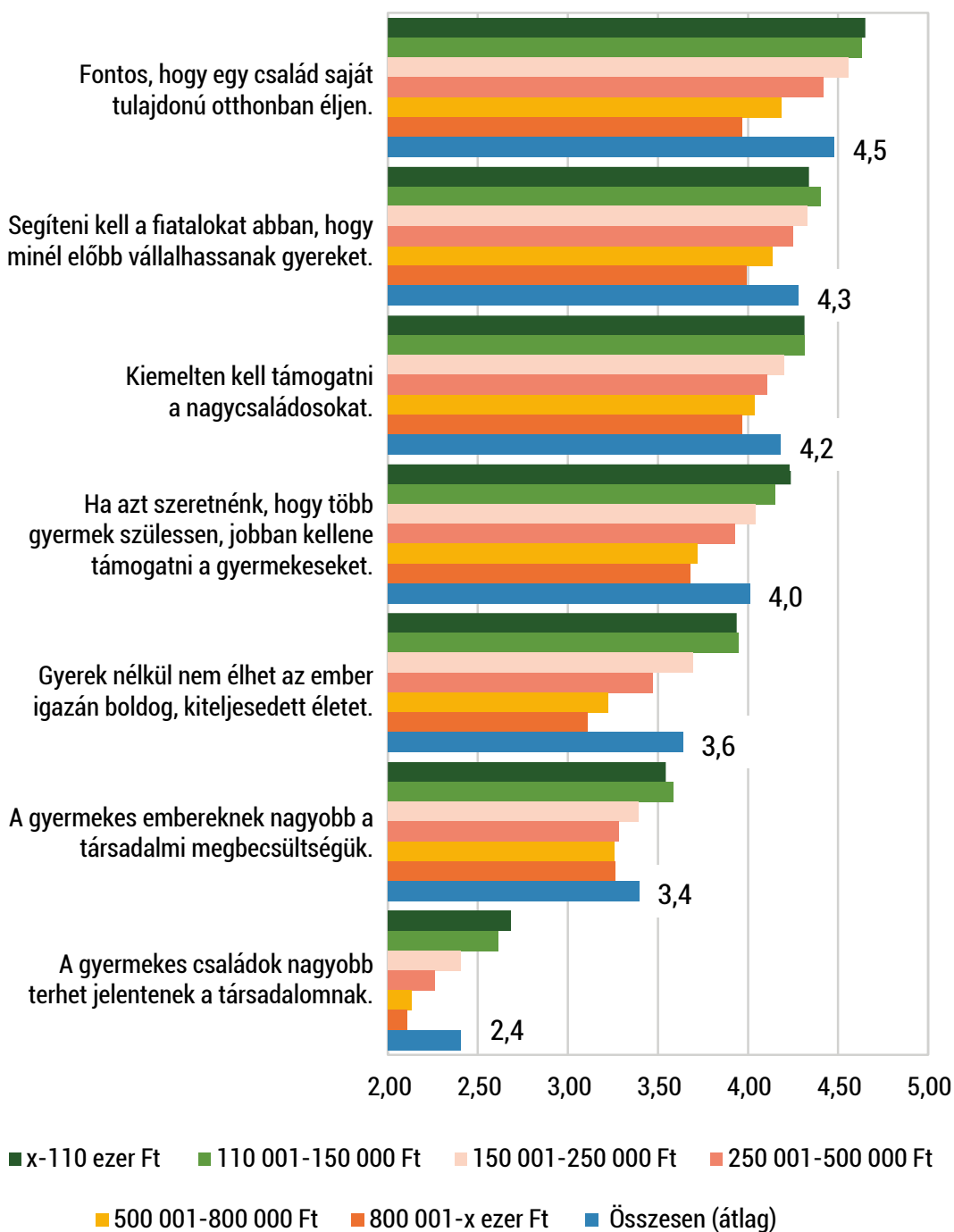
A válaszadók szerint az ideális gyermekszám 2,32. Érdekes, hogy a jövedelemkategóriák szerint nem különböztek jelentősen az eredmények. Fontos azonban kiemelni, hogy a két legalacsonyabb és a két legmagasabb jövedelmi kategóriába tartozók magasabb gyermekszámot tartanak ideálisnak. A testvérszámokban viszont lineárisan csökkenő létszámot láthatunk. Átlagosan két testvére van a válaszadóknak, és minél alacsonyabb a kutatásban részt vevő jövedelme, annál több testvére van (2,68). A jövedelmi skála másik végén 1,44 volt az átlag.

A kutatásban a saját gyermek fontosságára is rákérdeztünk egy négyfokú skálán, ahol a 4-es érték azt jelentette, hogy nagyon fontos. A válaszadók átlagosan 3,57-os értéket jelöltek meg, a válaszok jövedelmi helyzettől függetlenül ezen átlag körül szóródtak nagyon kicsi eltéréssel (3,527–3,611).

Az első gyermek vállalásának ideális átlagéletkora a jövedelem emelkedésével együtt növekszik, és a harmadik jövedelmi kategóriát követően ez a növekedés már határozottabb irányt vesz. Átlagosan 32,3 év a válaszadók szerint ez az életkor, ennél alacsonyabb érték az első két jövedelmi csoportban látható. A tényleges átlagéletkor az első gyermek születésekor minden jövedelemkategóriában harmincévesnél fiatalabb kort mutat, a teljes mintában 24,9 év volt. Ezzel szemben (részben hipotetikus kérdésként) az ideális életkor az utolsó gyermek vállalásakor csak az első két jövedelmi kategóriát megjelölők esetén nem haladta meg a harminc évet. Az átlagéletkor 31,4 év volt. Tehát a válaszadók 6–6,8 éves időszakot jelöltek meg az első és az utolsó gyermekük születése között.

A gyermekvállalással kapcsolatos attitűdöknél a válaszadók négyfokú skálán átlagosan 3,7-es értéket jelöltek meg azzal kapcsolatban, hogy az állam támogassa a családalapítást. Ebben a kérdésben nem láttunk szignifikáns eltérést az egyes jövedelmi csoportok között, tehát valamennyien fontos állami feladatnak tartják a családpolitikai intézkedésekből a családalapítást célzó intézkedéseket.

További attitűdállításokat ötfokú skálán mértünk, amelynél az 1-es érték azt jelentette, hogy egyáltalán nem ért egyet, az 5-ös pedig azt, hogy teljes mértékben egyetért. Az állítások között első helyen az otthonteremtés

6. ábra: A jövedelmi helyzet és a gyermeket vállalók támogatásával kapcsolatos attitűdök

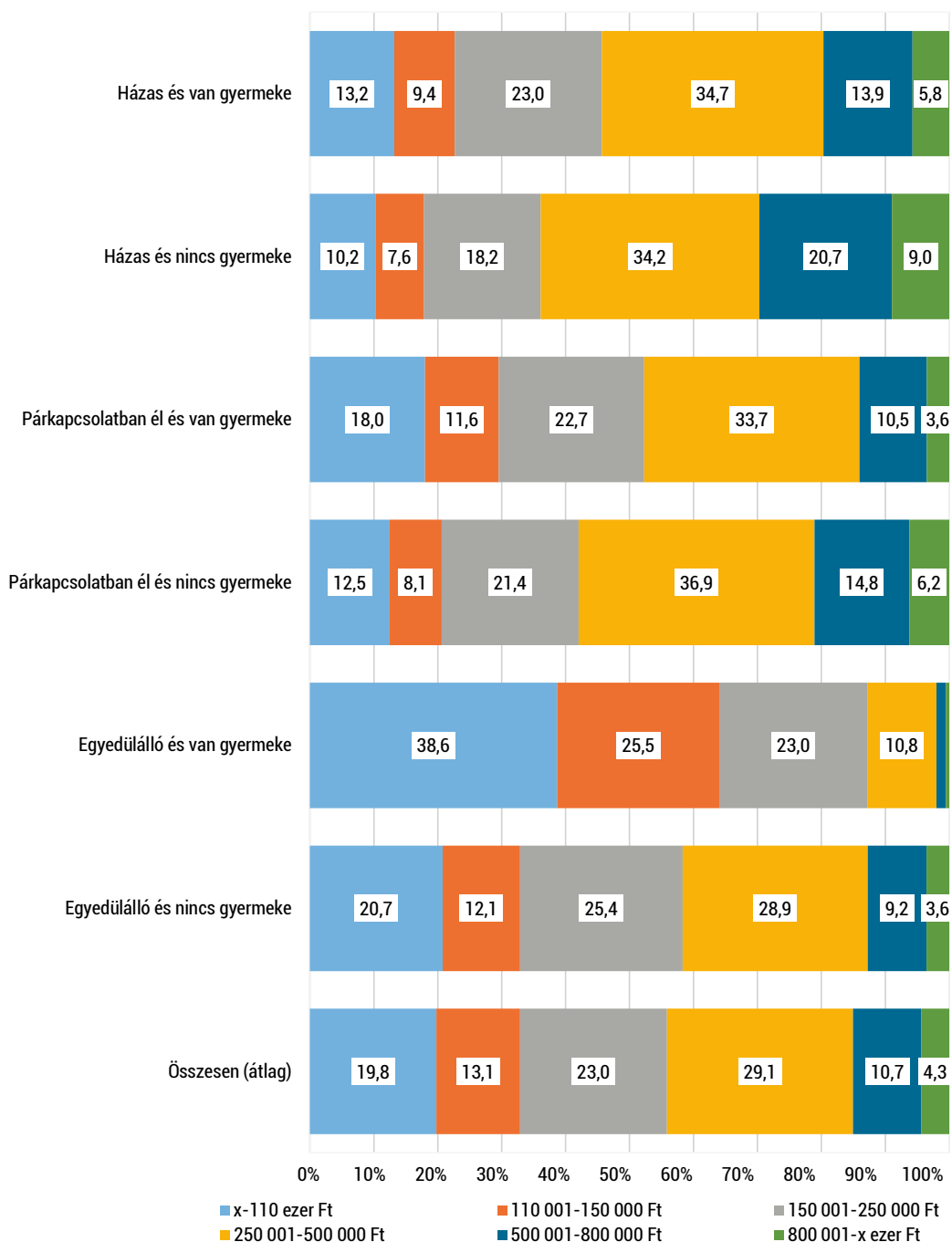
szerepelt, majd a fiatalok kiemelt támogatása a családalapításban és a nagycsaládosok kiemelt támogatása, valamint negyedikként az az állítás, hogy „ha azt szeretnénk, hogy több gyermek szülessen, jobban kellene támogatni a gyermekeseket”. Minden állítás átlaga 4-es érték fölött található, és elmondható, hogy az alacsonyabb jövedelmi kategóriába tartozók valamivel magasabb átlagértékeket mutattak, mint a magasabb jövedelemmel rendelkezők.

Érdekes eredményt mutat a „gyermek nélkül nem élhet az ember igazán boldog, kiteljesedett életet” és „a gyermekes családok nagyobb terhet jelentenek a társadalomnak” kérdéskör. A kategória átlagokhoz képest előbbivel inkább az alacsonyabb, utóbbival a magasabb jövedelemmel rendelkezők értenek egyet.

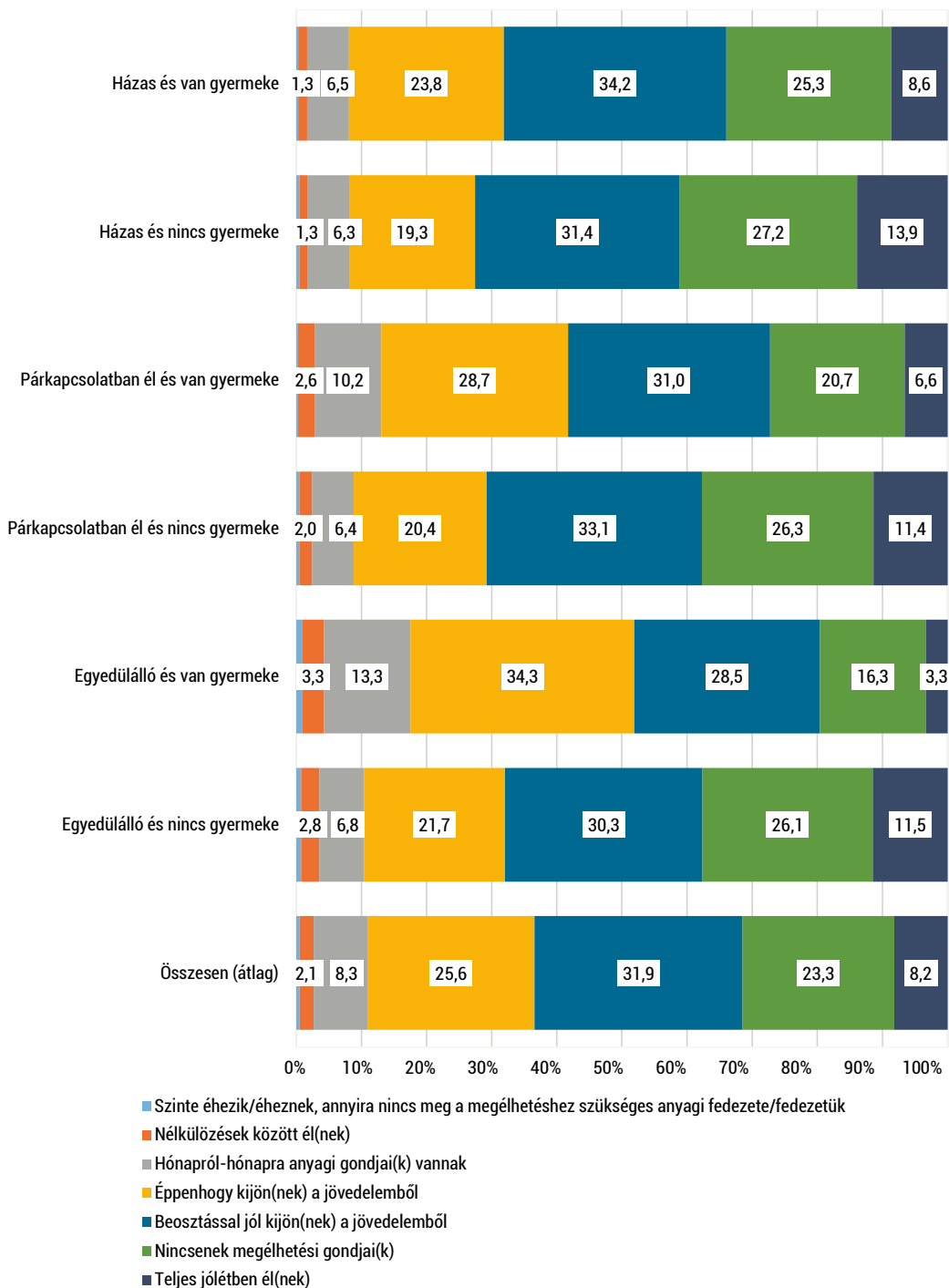
Objektív jövedelem, szubjektív anyagi helyzet és családi státusz

A házasság, a párkapcsolat egyfajta védőfaktor jövedelmi szempontból is. Az életkori tényezőkkel és a több aktív keresőből álló háztartások összetételével összefüggően, objektív jövedelmi státuszukat illetően – a hazai statisztikai adatokkal összhangban – a házas (64%) és a párkapcsolatban élő gyermektelenek (58%) voltak a legkedvezőbb jövedelmi helyzetben, de őket szorosan követték a házas gyermekes családok. Az összes válaszoló 44 százalékos átlagával szemben utóbbiak 54 százaléka válaszolta azt, hogy háztartásuk havi nettó jövedelme meghaladja a negyedmillió forintot, s közöttük lényegesen kisebb volt a legkevesebb jövedelemmel gazdálkodó családok aránya. A párkapcsolatban élő gyermekesek mutatói (48%) átlagközeliek, a legrosszabb jövedelmi helyzetben az egyedülálló gyermekesek voltak. Eredményeink összességében arra utalnak, hogy nem a gyermekek megléte, hanem a háztartásban élő aktív / nem aktív keresők jelenléte jelenthet jövedelmi kockázatot a (gyermekes) családok számára.

Az objektív jövedelmi státusz visszatükröződik az egzisztenciális helyzet szubjektív megítélésében is. Lényegében a fenti megállapítások érvényesek a családösszetétel és a szubjektív anyagi helyzet kapcsolata esetében. Itt is igaz, hogy az átlagosnál (63%) jobbnak érzik az anyagi helyzetüket a házas (73%) és a párkapcsolatban élő gyermektelenek (71%), és őket szorosan követik a házas gyermekesek (68%). Ugyanakkor eltérés

7. ábra: A válaszadók háztartásának (objektív) egy főre jutó nettó havi jövedelme családösszetétel szerint (%)

8. ábra: A válaszadók háztartása szubjektív jövedelmi helyzetének megítélése családotösszetétel szerint (%)

tapasztható abban, hogy a párkapcsolatban élő gyermekek mutatói (58%) átlag alattiak, ami arra utal, hogy a házasságban élők stabilabbnak érzik háztartásuk egzisztenciális helyzetét, mint a párkapcsolatban élő nem házasok. Az egyedülálló gyermekek és gyermektelenek érzik a legkevésbé kedvezőnek a szubjektív anyagi helyzetüket, ami szintén azt jelzi, hogy a társas (pár) kapcsolatok megléte/hiánya szorosan összefügg az emberek objektív anyagi helyzetével és személyes elégedettségével.

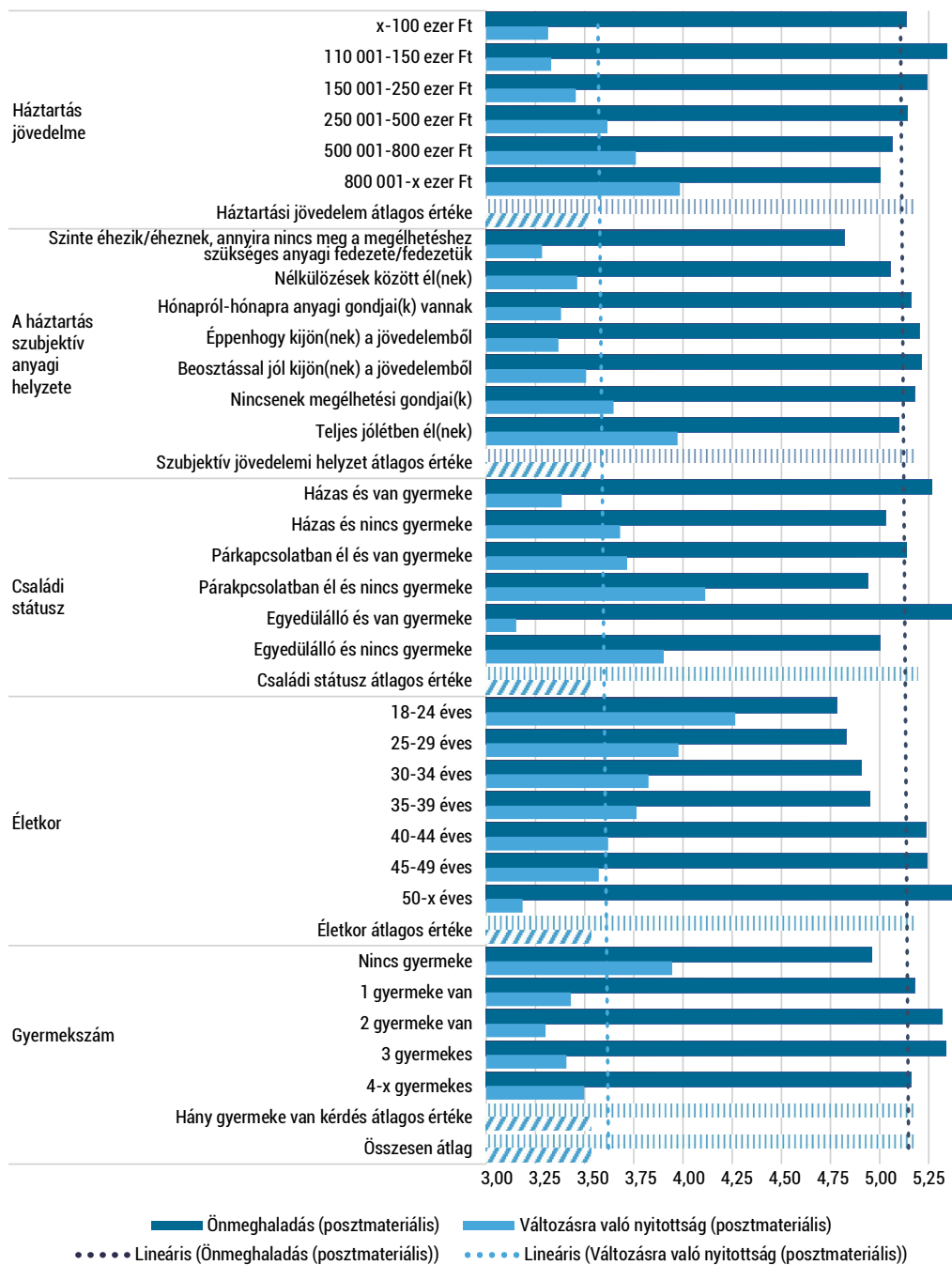
Értékek

Kutatásunkban megvizsgáltuk azt is, hogy az általános értékek milyen mértékben befolyásolják a gyermekvállalás különböző aspektusait. Az általános értékek bevonását elsősorban az az értékszociológiai premissza indokolja, amely szerint az individuális döntések, választások és így például a gyermekvállalás is az egyén értékháztartásának derivátumai (Schwartz 2012; Kollár és Stefkovics 2022). Vagyis részben a korai szocializáció idején stabilá váló értékek azok, amelyek megalapozzák a különböző célok és az e célokhoz szükséges eszközök kiválasztása iránti affinitást is (Zenovitz és Kollár 2021).

A kurrens értékszociológiai vizsgálatok tanulsága szerint bár a „válságok (járvány, háború) előtti” években jelentős posztmaterializációs tendencia volt megfigyelhető Magyarországon (Zenovitz és Kollár 2021), nálunk még így is az átlagosnál szignifikánsan fontosabbak a materiális jellegű értékek, mint a fejlett nyugat-európai országokban (Zenovitz és Kollár 2021; Kollár 2020). A domináns értelmezések szerint ennek elsődleges oka a relatíve magas létbizonytalanság, amely miatt az egyének a posztmaterialis jellegű célok helyett a materiális szükségletek felé fordulnak (Inglehart és Welzel 2005; Füstös és Tárnok 2013; Kollár 2017).

Módszertani szempontból az értékekre vonatkozó, tíz itemből álló kérdésekre adott válaszokat aszerint csoportosítottuk, hogy az úgynevezett Schwartz-típusú értékskálán posztmaterialis vagy materiális személyiségjegyekre vonatkoztak-e, majd az érvényes válaszokat kiválogatva érték kategóriák szerint átlagértékeket számoltunk, amelyek az 1 és 6 közötti értéktartományba estek.

A korábban felsorolt kutatások alapján ismert, hogy a magyar társadalom értékek szempontjából sok tekintetben inkonzisztens, a posztmaterialis és

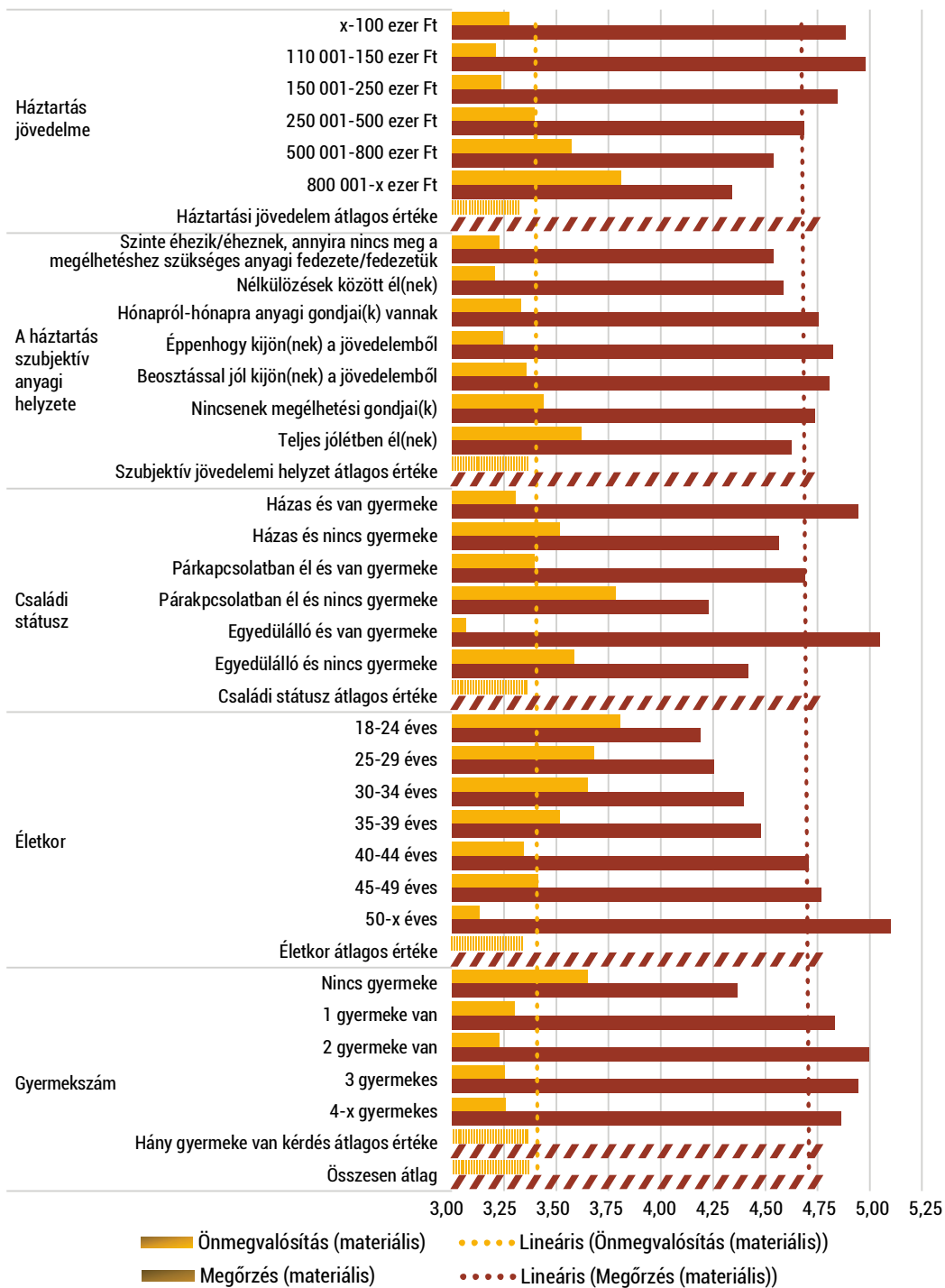

9. ábra: A posztmateriális értékek átlaga

a materiális értékek élethelyzettől függően egyaránt jellemzők, és keverednek egymással. Ezt alátámasztja, hogy a legmagasabb átlagos értéket a posztmateriális jellegű „önmeghaladás” (5,176) és a materiális jellegű „megőrzés” (4,766) kategória kapta, ezeket követte a materiális „önmegvalósítás” (3,362) és a posztmateriális „változásra vonatkozó nyitottság” (3,532). Konkrét példával élve egy adott család egyidejűleg lehet környezetbarát és kreatív (vagyis posztmaterialista: a változásra nyitott és önmeghaladó), illetve biztonság- és sikerorientált (vagyis materialista: a megőrzést és az önmegvalósítást előtérbe helyező).

A posztmateriális „változásra való nyitottság” típusú értékek a kategória-átlagokat meghaladóan fordultak elő a kisebb és a közepes jövedelműeknél, a jellemzően hazai alsó- és középosztálybeli státuszba tartozóknál, a házas és/vagy egyedülálló gyermekesek között, valamint a negyvenéves és idősebb generációkban, illetve a két-három gyermekes családokban. A szintén a posztmateriális értékek közé tartozó „önmeghaladás” a jobb anyagi és szubjektív jövedelmi helyzetűekre, a párkapcsolatban élőkre és a gyermektelen egyedülállókra, valamint a negyvenévesnél fiatalabb generációkra volt jellemző.

A materiális értékek közé tartozó „megőrzés” a kategóriaátlagot meghaladó mértékben fordult elő az alacsony és kisebb jövedelmi kategóriákba tartozóknál, a rosszabb és/vagy átlagosnak mondható szubjektív jövedelmi körülmények között élőknel, a házas és/vagy egyedülálló gyermekeseknél, a negyvenöt évesnél idősebbeknél, valamint a gyermekes családoknál. Az „önmegvalósítás” típusú értékek a kifejezetten jó objektív és szubjektív jövedelmi helyzetben élőkre, a párkapcsolatban, házasságban és/vagy egyedülálló státuszban élő gyermektelenekre, valamint a negyvenévesnél fiatalabbakra volt jellemző.

10. ábra: A materiális értékek átlaga

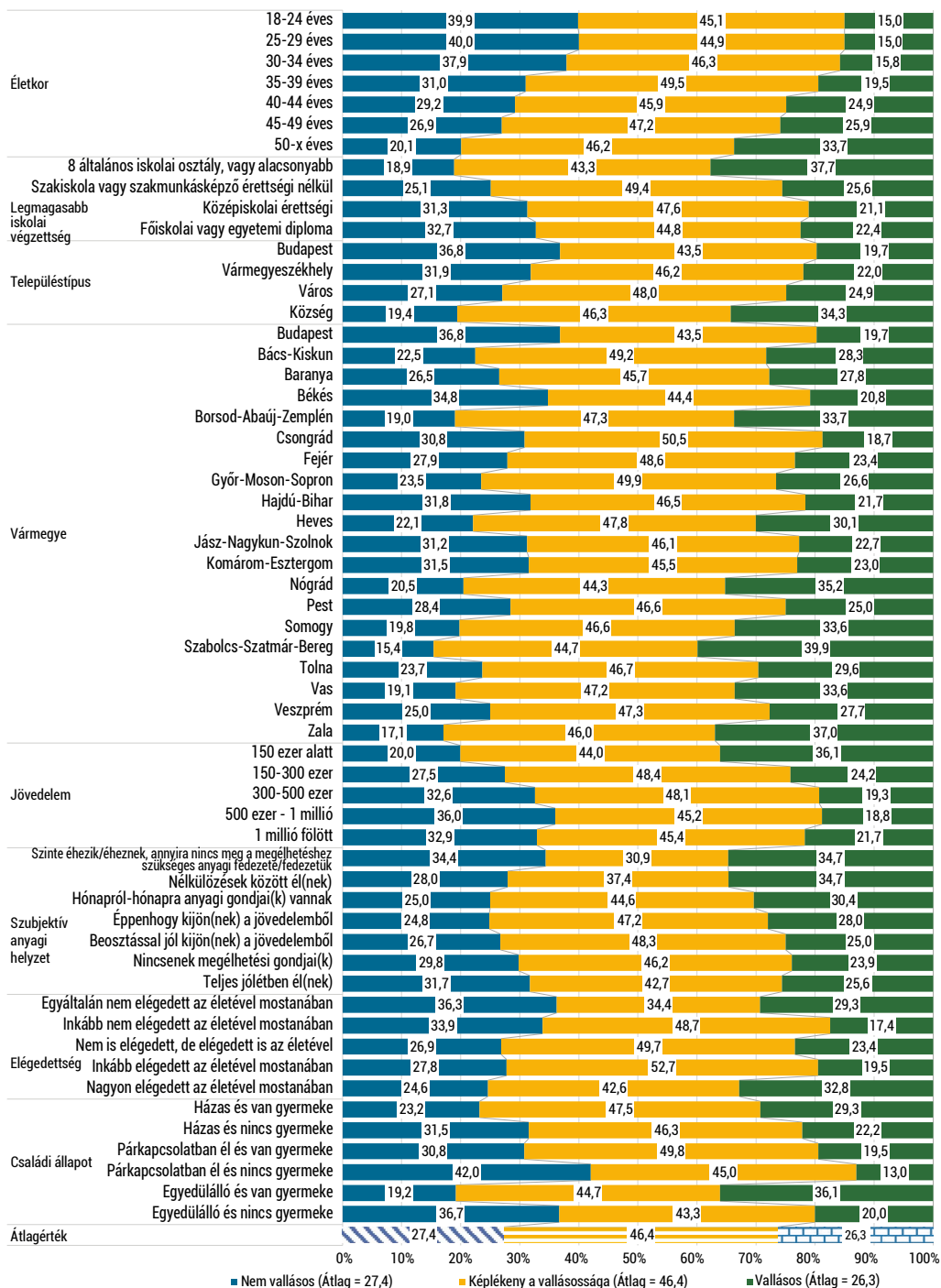
Vallás és gyermekvállalás

A vallásosság pozitív összefüggést mutat a házasságkötéssel, a „...vallásosság, az értékorientációk szerepe is megerősödött, mivel 2010–2017 között leginkább a hívők, míg legkevesbé a nem vallásosok házasodtak... Az élettársi együttélés mint első párkapcsolat általánossá válásával pedig a magas végzettségűek választják nagyobb eséllyel a házasságkötést” (Spéder és Murinkó 2022: 09). Az alábbiakban a vallásossággal kapcsolatos attitűdöket egy összevont változóban vizsgálva arra keresünk választ, hogy milyen társadalomdemográfiai háttérrel rendelkeztek válaszadóink, és ez hogyan kapcsolódott a vallásossággal és gyermekvállalással kapcsolatos véleményükhöz.

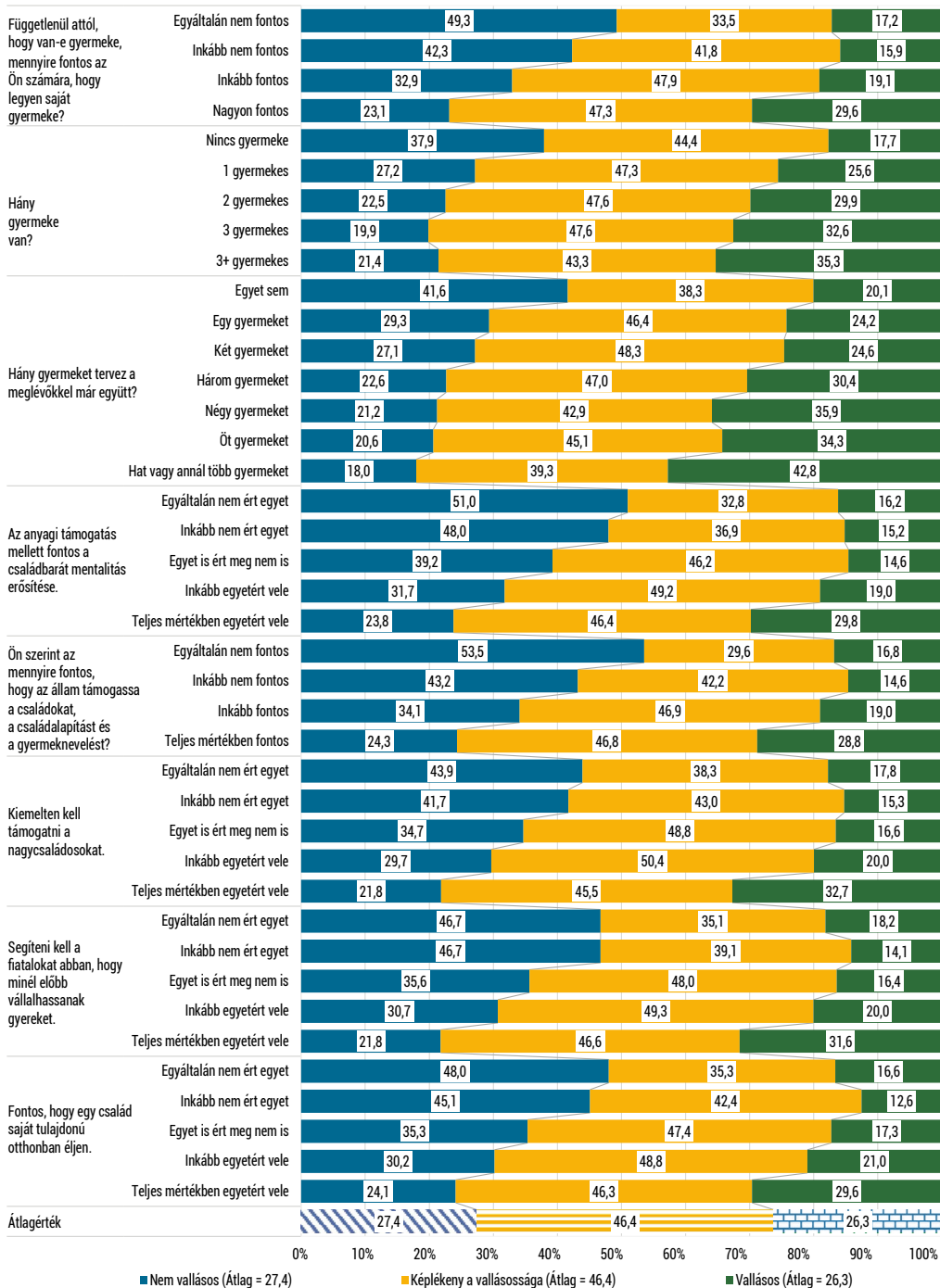
A vallásos identitást jellemzően nem egy, hanem több dimenzió (például vallásos intenzitás, a templomba járás gyakorisága, a vallásos hit) vizsgálatával szokás mérni. Az egyik legfrissebb hazai vallásszociológiai tanulmány (Máté-Tóth–Rosta 2022) szerint a társadalmi modernizációs tendenciák nem a vallás visszaszorulásával, hanem sokkal inkább annak „alakváltozásával” jártak együtt. A nemzetközi adatok alapján az egyének vallásossága részben eltávolodott a vallási intézményektől, és individualizált vallási formák jelentek meg.

Magyarországon ugyanakkor a 2010-es évek közepe óta a legalább havonta templomba járók arányának enyhe emelkedése mutatható ki, a templomba soha nem járók és a vallásukat néha, rendszertelenül gyakorlók aránya körülbelül 40-40 százalékot tesz ki, míg a rendszeres, legalább havi szertartás-látogatók aránya 20 százalék. A vallásosak és nem vallásosak közötti korábbi (2014-es) 2,5-szeres szorzó 1,5-re csökkent, továbbá az Istenbe és a kereszténységhez kapcsolódó tanokba vetett hit elterjedtsége növekedést mutat az 1990-es évek eleje óta.

Rosta Gergely (2011) korábban szintén kiemelte, hogy a politikai rendszerváltást követően a vallásosak és a többségi társadalom szociodemográfiai háttérében mutatkozó különbségek csökkentek, részben el is tűntek. A negyven év alatti korcsoportban elhalványodtak a vallásosak és nem vallásosak között az iskolai végzettség, a lakóhely településtípusa vagy a jövedelem szerinti különbségek, amelyek a hatvan évnél idősebbek esetében még meghatározók. Ráadásul az Európai Értékvizsgálat (EVS) és a fiatalokra fókuszáló Ifjúság 2000–2008 vizsgálatok eredményei szerint

11. ábra: A vallásossággal összefüggő attitűdök a válaszadók társadalomdemográfiai háttere szerint (%)

12. ábra: A vallásossággal összefüggő attitűdök a válaszadók gyermekvállalással kapcsolatos véleménye szerint (%)

az elkötelezett, templomba járó vallásos csoporton belül a magasabb státuszú, jobb végzettségű és jövedelmi helyzetű társadalmi rétegek enyhén felülreprezentálttá váltak. Eredményeink részben alátámasztják a fentieket azzal a fontos kiegészítéssel, hogy a vallásosak az átlagot meghaladóan elégedettebbek az életükkel, s körükben a házások és az egyedülálló gyermekek mutatói is jóval átlag felettiek.

Markánsabb, kevésbé ismert és vizsgált összefüggések voltak érvényesek a vallásosság, a gyermekvállalás, illetve az azzal kapcsolatos attitűdök vonatkozásában. Az átlagot lényegesen meghaladó értékek jellemezték a vallásos meggyőződésűeket azzal kapcsolatban, hogy legyen saját gyermekük, hogy egyetértettek a családbarát mentalitás erősítésével, azzal, hogy az állam segítse a családalapítást és a gyermekvállalást, kiemelten támogassa a nagycsaládosokat, a fiatalok gyermekvállalását, valamint a családok saját tulajdonú otthonteremtését. Figyelemre méltó az is, hogy a vallásos válaszadók között az átlagot meghaladó a két vagy több gyermeket nevelők aránya, továbbá azoké, akik három vagy több gyermeket terveznek életük során.

Összefoglalás

Tanulmányunkban az objektív jövedelmi és a szubjektív anyagi helyzet gyermekvállalással kapcsolatos összefüggéseit vizsgáltuk olyan mintázatok keresve, amelyek megerősítik, illetve cáfolják azt a feltételezésünket, mely szerint az egzisztenciális helyzet pozitív és/vagy negatív értelemben kapcsolódik össze a gyermekvállalással.

A hazai közgondolkodásban és a személyes attitűdök szintjén is létező család- és gyermekorientált megközelítést támasztja alá, hogy a válaszadók 2,32 gyermeket tartottak ideálisnak egy családban, ezen belül háromötödük két, minden harmadik megkérdezett pedig három vagy annál több gyermeket tartott optimálisnak. A pozitív össztársadalmi hozzáállást jelzi, hogy a családalapítás és a gyermeknevelés, a fiatalok és a nagycsaládosok, illetve az önálló otthonteremtés kiemelt állami támogatását a megkérdezettek többsége határozottan fontosnak tartja, függetlenül szociodemográfiai háttérétől.

A válaszadók jövedelmi helyzetét vizsgálva figyelemre méltó volt, hogy a jövedelmi skála alján és tetején elhelyezkedők magasabb gyermekszámot tartottak ideálisnak, továbbá hogy az első gyermek vállalásának

ideális átlagéletkora a jövedelem növekedésével emelkedett. A kormányzati családpolitika szempontjából fontos kiemelni, hogy – a hazai adatok összhangban vannak az első gyermek vállalásának kitolódásával kapcsolatos nemzetközi trendekkel – relatíve magas az első gyermekvállalásnál megjelölt átlagéletkor. Népesedéspolitikai szempontból az eredmények arra utalnak, hogy továbbra is kiemelt ösztönzőkkel kell/érdemes támogatni a fiatalabb (20–29 éves) generációk gyermekvállalását, ami szoros kapcsolatban van a gyermeket vállalók aktuális életkörülményeivel, egzisztenciális státuszával.

A házasság és a stabil párkapcsolat védőfaktor jövedelmi szempontból is. A legkedvezőbb helyzetben a házas és a párkapcsolatban élő gyermektelenek voltak, de őket szorosan követték a házas gyermekes családok. Mindez arra utal, hogy a gyermektelen és gyermekes családok között (évtizedekig) fennálló jövedelmi különbségek nem szűntek meg, de kiegyenlítődték, az egyedülálló gyermekesek helyzete ugyanakkor még mindig elmaradást mutat.

Kopp Mária korábbi kutatási eredményeit támasztja alá, hogy a társas kapcsolatok megléte/hiánya összefügg az emberek anyagi helyzetével és személyes elégedettségével: a házasságban élők stabilabbnak érezték szubjektív anyagi helyzetüket, mint a párkapcsolatban élő nem házasok, és az egyedülálló gyermektelenek és gyermekesek voltak a legkevésbé elégedettek vele. Általánosságban is kijelenthető, hogy a fiatalabb életkor, a gazdasági/társadalmi aktivitás, a magasabb iskolai végzettség, a házasság és a gyermekvállalás, valamint a hitbéli meggyőződés, a vallásosság pozitívan befolyásolja az étellel kapcsolatos elégedettséget. A vallásosság kapcsán érdemes kiemelni azt is, hogy a vallásosak között az átlagot meghaladó volt a két vagy többgyermekesek aránya, továbbá azoké, akik három vagy több gyermeket terveznek életük során.

Összefoglalóan elmondható, hogy az objektív és szubjektív anyagi státusz, a lakóhely, valamint a vallásosság egyaránt összefüggnek a gyermekvállalással és az ezzel kapcsolatos attitűdökkel, ugyanakkor hazánkban – és az úgynevezett posztmodern/modernizációs társadalmakban – a materiális és posztmateriális értékattitűdök inkonzisztensek, magyarázóerejük jellemzően ország- és élethelyzethez kötött, érvényességük pedig további vizsgálatokat igényel.

Felhasznált irodalom

- Andersson, Gunnar, Marit Rønsen, Lisbeth B. Knudsen, Trude Låppegard, Gerda Neyer, Kari Skrede, Kathrin Teschner and Andres Vikat (2009) Cohort fertility patterns in the Nordic Countries. *Demographic Research*, Vol. 20. (14): 313–352. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2009.20.14>
- Balog Piroska, Szalai Tamás Dömötör (2022) A fiatal felnőttek anyai és párkapcsolati kötődésének pszichoszociális összefüggései. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 31–50.
- Becker, Gary S. (1960) An economic analysis of fertility. In: *Demographic and Economic Change in Developed Countries*. Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research, Inc. 209–240.
- Bjorklund, Anders (2006) Does family policy affect fertility? Lessons from Sweden. *Journal of Population Economics*, Vol. 19. (1): 3–24. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00148-005-0024-0>
- Chatterjee, Shoumitro and Tom Vogl (2018) Escaping Malthus. Economic Growth and Fertility Change in the Developing World. *American Economic Review*, Vol. 108. (6): 1440–1467. DOI: <https://doi.org/10.1257/aer.20170748>
- Dalla Zuanna, Gianpiero (2007) Social Mobility and Fertility. *Demographic Research*, Vol. 17. (15): 441–464. <https://www.demographic-research.org/volumes/vol17/15/17-15.pdf> (Letöltés: 2023. március 16.) DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2007.17.15>
- Engler Ágnes, Markos Valéria és Major Enikő (2022) Párkapcsolati mintázatok és a gyermekvállalás. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 49–65.
- Engler Ágnes, Pári András (2021) Párkapcsolat és családalapítás. In: Székely Levente (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest: Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft. 87–112.
- Eurostat (2023a) Fertility indicators database. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TPS00199/default/table?lang=en> (Letöltés: 2023. június 23.)
- Eurostat (2023b): Population change. Demographic balance and crude rates at national level database. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DEMO_GIND/default/table?lang=en&category=demo.demo_ind (Letöltés: 2023. június 23.)
- Feijten, Peteke and Clara H. Mulder (2002) The Timing of Household Events and Housing Events in the Netherlands. A Longitudinal Perspective. *Housing Studies*, Vol. 17 (5): 773–792. DOI: <https://doi.org/10.1080/0267303022000009808>
- Frejka, Tomas, TomášSobotka, Jan M. Hoem and Laurent Toulemon (2008) Summary and general conclusions. Childbearing Trends and Policies in Europe. *Demographic Research*, Vol. 19. (2): 5–14. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2008.19.2>
- Fűrész Tünde, Molnár Balázs (2021): The first decade of building a family-friendly Hungary. *Quaderns de Politiques Familiars*, (7): 6–17.
- Füstös László, Tárnok Orsolya (2013) *Értékváltozás Magyarországon 1978–2009*. Budapest: Present Művészeti és Szolgáltató Kft.

- Guedes, Maryse, Marco Pereira, Raquel Pires, Paula Carvalho and Maria Cristina Canavarro (2015) Childbearing Motivations Scale. Construction of a New Measure and its Preliminary Psychometric Properties. *Journal of Child and Family Studies*, Vol. 24.: 180–194. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9824-0>
- Inglehart, Ronald and Christian Welzel (2005) *Modernization, Cultural Change, and Democracy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Kapitány Balázs (2016) Lakáshelyzet és gyermekvállalás: fontos, de nem a legfontosabb. *Korfa*, 16. évf. 1. sz.
- Kollár Dávid (2017) *Értékrendszer az információs társadalomban*. Budapest: BCE-TEAM.
- Kollár Dávid (2020) A környezetvédelem és a posztmaterializmus szelleme. *Replika*, (114): 133–155. https://epa.oszk.hu/03100/03109/00015/pdf/EPA03109_replika_2020_1_133-155.pdf (Letöltés: 2023. március 16.) DOI: <https://doi.org/10.32564/114.9>
- Kraval, Øystein and Ronald R. Rindfuss (2008) Changing Relationships Between Education and Fertility. A Study of Women and Men Born 1940 to 1964. *American Sociological Review*, Vol. 73. (5): 854–873. DOI: <https://doi.org/10.1177/000312240807300508>
- Kreyenfeld, Michaela (2010) Uncertainties in Female Employment Careers and the Postponement of Parenthood in Germany. *European Sociological Review*, Vol. 26. (3): 351–366. DOI: <https://doi.org/10.1093/esr/jcp026>
- KSH (2022) Háztartások életszínvonala. <https://ksh.hu/s/helyzetkep-2021/#/kiadvany/a-haztartasok-eletszinvonala> (Letöltés: 2023. március 16.)
- Lillard, Lee A. and Linda J. Waite (1993) A Joint Model of Marital Childbearing and Marital Disruption. *Demography*, Vol. 30. (4): 653–681. DOI: <https://doi.org/10.2307/2061812>
- Lundberg, Shelly and Robert A. Pollak (2007) The American Family and Family Economics. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 21. (2): 3–26. DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.21.2.3>
- Máté-Tóth András, Rosta Gergely (2022) Vallási riport 1991–2022. Magyarországi trendek nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi Tamás, Szelényi Iván és Tóth István György (szerk.) *Társadalmi riport 2022*. Budapest: Társadalmi Kutatási Intézet Zrt. 457–472.
- Miller, Warren B. (1995) Why do Couples Delay Childbearing? *Journal of Family Issues*, Vol. 16. (4): 484–502.
- Mulder, Clara H. and Michael Wagner (1998) First-time Home Ownership in the Family Life Course. A West European Perspective. *Urban Studies*, Vol. 35. (4): 687–713. DOI: <https://doi.org/10.1080/0042098984709>
- Neels, Karel and David De Wachter (2010) Postponement and Recuperation of Belgian Fertility. How are they Related to Rising Female Educational Attainment? *Vienna Yearbook of Population Research*, Vol. 8. (Special edition): 77–106. DOI: <https://doi.org/10.1553/populationyearbook2010s77>
- Németh Petra (2017) A gyermekvállalási döntés életciklusmodellje Magyarországon. *Hitelintézet Szemle / Financial and Economic Review*, 16. évf. 4. sz. 5–35. DOI: <https://doi.org/10.25201/HSZ.16.4.535>
- Ohlsson-Wijk, Sofi and Gunnar Andersson (2022) Disentangling the Swedish Fertility Decline of the 2010's. *Demographic Research*, Vol. 47. (12): 345–358. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2022.47.12>

- Oppenheimer, Valerie Kincade (1988) A Theory of Marriage Timing. *American Journal of Sociology*, Vol. 94. (3): 563–591. DOI: <https://doi.org/10.1086/229030>
- Papházi Tibor, Tárkányi Ákos és Kapdebo Ágnes (2022) Gyermekvállalási szándékok a Hungarostudy adatainak tükrében. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 69–92.
- Pári András (2014) A 25–40 éves férfiak szerepe és jellemzői – különösen a gyermekvállalás – Magyarország térbeli társadalmi folyamatainak alakulásában. *Polgári Szemle*, 10. évf. 3–6. sz. 349–368.
- Pári András, Balog Piroska (2022) A gyermekvállalást jelenleg elutasító gyermektelenek a fiatal felnőttek körében. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 147–167.
- Péterfi Petra Jolán (2021) A tervezett és a megvalósított gyermekszám közötti eltérések lehetséges okai Magyarországon. In: Ress Boglárka, Nádas Zsófia és Borbándi Erik (szerk.) *Annales 2020*. Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet. 57–63.
- Reizer Balázs (2011) A gyermekvállalás hatása a család jövedelmére Magyarországon. *Demográfia*, 54. évf. 2–3. sz. 160–175.
- Rosta Gergely (2011) Vallásosság a mai Magyarországon. *Vigilia*, 76. évf. 10. sz. 741–750.
- Schwartz, Shalom H. (2012) An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, Vol. 2. (1). DOI: <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Spéder Zsolt, Murinkó Livia (2022) Párkapcsolatok, házasságkötés. In: Monostori Judit, Óri Péter és Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai Portré 2021*, Budapest: KSH NKI. 9–28
- Székely Levente, Nagy Ádám (szerk.) (2015) *Harmadrész. Magyar Ifjúság 2012*. Budapest: ISZT Alapítvány, UISZ Alapítvány, Excenter Kutatóközpont.
- Thomson, Elizabeth and Eva Bernhardt (2010) Education, Gender and Work-family Attitudes. Lessons from the United States. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 638 (1): 90–107.
- Vikat, Andres, Spéder Zsolt, Gijs Beets, Francesco Billari, Christoph Bühler, Aline Désesquelles et al. (2007) Generations and gender survey (GGS). Towards a Better Understanding of Relationships and Processes in the Life Course. *Demographic Research*, Vol. 17. (14): 389–440. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2007.17.14>
- Wang, Yonglong, Giray Gozgor and Chi Keung Marco Lau (2022) Effects of Pandemics Uncertainty on Fertility. *Front Public Health*, Vol. 10. (854771). DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.854771>
- Zenovitz Lili, Kollár Dávid (2021) Értékváltozás és értékalakzatok Magyarországon. In: Kollár Dávid, Pillók Péter (szerk.) *Értékelve. Társadalmi útikalauz stopposoknak*. Budapest: Századvég Kiadó. 83–130.